

آیا مدلینگ بانوان از مصادیق اکل مال به باطل (حرام است؟)

نویسندگان : مجید وزیری ، استادیار دانشگاه آزاد اسلامی ، واحد تهران مرکزی
مریم شیرزادیان ، دانشجوی دکترای تخصصی فقه و مبانی حقوق و اندیشه های امام
(ره) ، دانشگاه آزاد اسلامی ، واحد تهران مرکز

دانشگاه آزاد اسلامی-واحد تهران مرکز

تهران-خیابان انقلاب-پیچ شمیران-دانشگاه ادبیات علوم انسانی دانشگاه آزاد

بهمن ۱۴۰۰

چکیده

یکی از پدیده‌های نوظهور چندین دهه اخیر در حیطه‌ی کسب و کارهای مرتبط با بانوان فعالیت در هنر صنعت مدلینگ است این هنر صنعت ارمغان غرب و فرهنگ غرب است که به‌طور نامحسوس از زمان قاجار در محافل خصوصی بانوان وارد ایران گردید و با توجه به این که در قرن اخیر بخصوص از چند سال گذشته تاکنون به‌علت جذابیت‌های ظاهری شغلی فردی و اجتماعی که این رشته شغلی برای فعالان آن به‌همراه دارد اکثر خانواده‌هایی که دارای خانم‌های جوان و نوجوان هستند را درگیر خود کرده‌است از این رو یکی از مسائل مهم در این حوزه بررسی فقهی و حقوقی این هنر صنعت از دیدگاه اسلام و بویژه فقه شیعه با توجه به منع و نهی قرآنی از تبرج و خودنمایی در اجتماع برای بانوان در جامعه اسلامی می‌باشد. از آنجاکه شرایط فعالیت در این حرفه بدون آشکار کردن آرایه‌ها و زینت‌های پوششی، رفتاری، گفتاری، ظاهری و درونی زنانه برای بانوان امکان‌پذیر نمی‌باشد در نتیجه حکم مدلینگ با توجه به آیات و احکام قرآن مجید درباره بانوان مسلمان یا حتی در بعضی موارد برای آقایان حرمت می‌باشد و می‌تواند زمینه‌ساز آشوب و تباهی در جامعه باشد و به‌علت حرمت این فعالیت هرگونه کسب درآمد از آن نیز براساس آیه‌ی بیست و نه سوره نساء می‌تواند از مصادیق اکل مال به باطل باشد. همچنین با استناد به این امر که این نوع کسب از مبدأ و منشأ باطل است (به دلیل شرط خودنمایی و تبرج که از اصول اولیه فعالیت در این حرفه می‌باشد) از افعال و رفتار حرام برای بانوان محسوب می‌گردد. البته در صورت ایجاد محدودیت‌ها و قائل شدن شمول بیشتر برای مدلینگ و انجام فعالیت‌های سودمند و در نظر گرفتن منفعتهای مرتبط در چارچوب آیین اسلامی برای بانوان علاقمند به این هنر صنعت می‌توان از آن در تبلیغات محصولات مرتبط بانوان همچنین تبلیغات فرهنگی اسلامی و دینی بهره برد.

کلید واژه‌ها:

مدلینگ بانوان-تبرج-عفاف و حجاب-خودنمایی-اکل مال به باطل

مقدمه

در هنر - صنعت مدلینگ سوءاستفاده از میل غریزی انسان ها - یعنی میل به خودنمایی و اظهار زیبایی - در عصر جدید، آثار و تبعات اجتماعی منفی فراوانی در پی داشته است؛ و امروزه به چالشی اجتماعی تبدیل شده که فرهنگ جوامع اسلامی را به مخاطره انداخته است. پس از ریشه یابی، اگر راهکارهای معقول و منطقی برای حل این مسئله عرضه نگردد، عواقب ناگواری برای جامعه اسلامی در پی خواهد داشت. با توجه به اهمیت نحوه حضور زنان و مردان در اجتماع از دید آموزه های دین و نهی قرآن و روایات از رفتارهایی شبیه به مردم دوران جاهلیت و شواهدی بر اثبات جاهلیت مدرن و پیامدهای منفی آن، شناخت جاهلیت اولی و مدرن و بررسی اوضاع انسان ها - به ویژه زنان - در هر دو برهه زمانی و همچنین بررسی پدیده مدلینگ» به مثابه یکی از مصادیق های تبرج که در قرآن از آن نهی شده و تغییراتی که در آنها با توجه به تغییرات اجتماعی صورت می گیرد، در همه جوانب آن ضروری می نماید.

با توجه به حرفه‌ی مدلینگ که نمایش محصولات توسط مانکن‌های زنده برای تبلیغات و فروش محصولات صنایع مختلف محسوب می‌گردد و گسترش فعالیت بانوان ایرانی در این زمینه مخصوصاً در صنعت مد و پوشاک به بررسی آیات مربوط به تبرج و رعایت عفاف و الزام به حجاب برای بانوان مسلمان، همچنین آیات مربوط به اکل مال به باطل و تطبیق آن با این رشته شغلی جهت ایجاد مرجع قابل استناد از نظر فقهی به بررسی موارد زیر می‌پردازیم .

معنای مدلینگ - محدودیت‌های فقهی فعالیت بانوان در هنر صنعت مدلینگ - دیدگاه و احکام قرآن در ارتباط با مسئله عفاف و حجاب و تطابق آن با حرفه‌ای مدلینگ - نقش خودنمایی و تبرج در مدلینگ احکام مربوط به آراستگی و زیبایی در اسلام - مصادیق اکل مال به باطل - تبرج و بررسی آیات مربوط به آن و...

مفهوم شناسی

پیش از ورود به بحث، ابتدا مفهوم لغوی و اصطلاحی واژگان به شکل دقیق تعریف می شود تا دایره معنایی این مفاهیم در بحث حاضر مشخص باشد.

مد، مدل، مدلینگ، تبرج واکل مال به باطل.

مد: «مد» واژه ای است فرانسوی، به معنای روش و طریقه موقت که طبق ذوق و سلیقه اهل زمان، طرز زندگی و لباس پوشیدن و ... را تنظیم می کند. (شروی زاد، ۱۳۷۳: ۱۹۶) مد از ریشه لاتین مدوس گرفته شده است. این واژه، پس از جنگ جهانی اول، به دنبال نفوذ تمدن غرب، وارد زبان فارسی شد. (همان) مد غالباً در پوشش و لباس بروز و ظهور پیدا می کند و لباسی است که در آن تغییر سریع و مداوم سبکها ویژگی اصلی به حساب می آید. مد به تعبیری همان تغییر است و در جوامع مدرن غربی هیچ لباسی خارج از مد نیست. مد شرایط کلیه رفتارهای مربوط به لباس پوشیدن را تعیین می کند. (الیزابت ویلسون، ۱۳۹۴: ۵) انحرافات و هنجار گریزی های لباسی اغلب به صورت شوک برانگیز و نگران کننده تحمیل می شوند. نکات اخلاقی لباس هایی که می پوشیم کاملاً در شعور و آگاهی اجتماعی ما تثبیت شده است و حتی زبان ما هم منعکس کننده آن است و افراد را بر اساس نوع پوشش مثلاً به ژنده پوش، شلخته، شیک پوش، ژینگول و ... تقسیم بندی می کنند. (همان: ۶)

مدل: «مدل» یا «مانکن» به فرد یا افرادی گفته می شود که به وسیله هنر فردی خود محصول، کالا، خدمات و یا اطلاعاتی را به بهترین نحو به مخاطب ارائه می کنند و سبب ثبت بهتر نام آن محصول در اذهان مخاطب می شوند. بسیاری از محصولات در سراسر جهان با چهره و نام یک مدل به توفیق رسیده و شناخته شده اند؛ به عبارت دیگر، مدل فردی است که شغلش نمایش دادن نوعی تمثال از فرم فیزیکی بدن انسان در حیطه هنر و تجارت، به ویژه طراحی لباس است.

هنر مدل معمولاً پوشیدن و نمایش لباس های جدید طراحی شده توسط طراحان لباس و شرکتهای تولید پوشاک است. به افرادی که در کار خود موفق تر و مشهورترند «سوپر مدل» می گویند.

با اجرای مدل ها نمایش هایی ویژه برای تبلیغ لباس، کفش، جواهر و سایر محصولات برپا می شود. در این نمایش ها به طرز راه رفتن مدلها «فیله» یا «گره رو» - یعنی راه رفتن گرهه مانند - می گویند. دفیله به روی سکویی تی شکل انجام می شود.

مدلینگ: بنابر تعریفی که از مد و مدل عرضه شد، مدلینگ (مدل شدن) ابزاری است که با آن نما نام ها (برند) و شرکتهای تولیدی به کمک افرادی که به آنان مدل گفته می شود، کالای خود را در معرض نمایش می گذارند تا مد روز شود. شغل مدلینگ انواع مختلفی دارد و در دنیا پدیده شناخته شده ای است که در

شکوفایی صنایع نقش مهمی ایفا می کند و به عنوان هنر و صنعتی بزرگ از اعتبار و جایگاه ویژه ای برخوردار است.

هنر - صنعت مدلینگ در سراسر جهان هم ردیف با سایر هنرها و صنایع بزرگ جهانی مانند سینما همیشه مورد توجه بوده و همواره با دو عامل جذاب در آمد و شهرت همراه است. حوزه فعالیت مدلینگ بسیار گسترده است؛ برای مثال یک مدل می تواند در تبلیغ یک انگشتری کوچک یا یک کشتی تفریحی بزرگ حضور داشته باشد و عنوان مدل را می توان به یک کودک در تبلیغ پوشاک بچگانه و یا یک دیپلمات در عرصه سیاسی اطلاق نمود. از این رو طیف فعالیت این هنر - صنعت بسیار وسیع و متنوع است. از باب غلبه معنایی، معمولاً از مدل، لباس است که به ذهن متسابق و متبادر می شود؛ ولی معنای مدلینگ را می توان نمایش کالا، خدمات، جاذبه های گردشگری یک کشور و حتی عقاید و تفکرات نیز دانست.

برخلاف این رویکرد، در دین مبین اسلام زن از جایگاه و منزلت باکرامتی برخوردار است. در قرآن کریم خدای متعال خطاب به زنان پیامبر و به تبع آن، زنان مسلمان می فرماید: «وقرن فی بیوتکن ..... و در خانه هایتان بنشینید و آرام گیرید (و بی حاجت و ضرورت از منزل بیرون نروید) و مانند دوره جاهلیت پیشین با آرایش و خود آرای بیرون نیابید، و نماز به پا دارید و زکات (مال به فقیران) بدهید و از امر خدا و رسول اطاعت کنید. خدا چنین می خواهد که هر رجس و آلاشی را از شما خانواده (نبوت) ببرد و شما را از هر عیب پاک و منزه گرداند» (احزاب / ۳۳)؛

یعنی اسلام هرگز نمی خواهد زن که ریحانه خلقت است در جامعه به عنوان ابزاری اقتصادی مورد استفاده قرار گیرد و به هر عنوانی قهرمان و یا معروف شود. پیامبر(ص) در جواب اسماء بنت یزید انصاری که به نمایندگی از زنان به حضور پیامبر رسید و درباره خانه نشینی زنان و برخورداری مردان از فضیلت جهاد و حج و جمعه و ... سؤال نمود، فرمود: «ای زن برگرد، به همه زنهایی که تو نماینده آنها هستی اعلام کن که مسئولیت تربیت خانواده و شوهرداری که چشم و گوش شوهر در بیرون به گناه نیفتد و دستش به خیانت باز نشود، نیک شوهرداری کردن و حفظ خانواده و به دوش کشیدن ارکان آن و حفظ فرزندان و اموال و تأمین آبرو، معادل همه آن فضایی است که برشمردی». (سیوطی، بیتا: ۲ / ۱۵۳؛ طباطبایی، ۴/۳۷: ۱۴۱۷)

داستان قرآنی حضرت موسی و دختران شعیب نیز به روشنی این مسئله را بیان می کند: «ومما ورد ماء دین وود علیه أن مین الناس یسون ووجد من دونهم امرأتین تو دان قال ما خطبکما قالت لا تسقی حتی یصدر الرعاه وأبونا شیخ کبیر؛ و هنگامی که به چاه آب مدین رسید، گروهی از مردم را در آنجا یافت که [چهارپایان خود را سیراب می کردند و پایین تر از آنان، دو زن را یافت که اگوسفندان خود را از رفتن به طرف آبشخور باز می داشتند. موسی به آن دو گفت: «[جریان] کار شما چیست؟» [آن دو زن گفتند: ما گوسفندهایمان را سیراب نمی کنیم تا اینکه شبانها خارج شوند و پدر ما پیر کهنسالی است.» (قصص / ۲۳)؛ براساس این آیه، کار زن در خارج از منزل اشکالی ندارد؛ به شرط آنکه او زن در محیط کار، دارای امنیت باشد.

تبرج: در سوره مبارک احزاب، آیاتی مربوط به حجاب وجود دارد (قرآن کریم در آیه ۳۳ سوره مبارک احزاب) و به صراحت تبرج زنان و حکم آن را ذکر کرده است. در این آیه می فرماید: *وقرن فی بیوتکن ولا تبرجن تبرج الجاهلیة الأولى؛* و در خانه هایتان قرار گیرید و همانند خودآرایی دوران جاهلیت نخستین، با زیورها خودنمایی نکنید».

تبرج در دیدگاه و اصلاح فقیهان، مفسران و محدثان به صورت های مختلفی تعریف شده است که برخی از آن تعاریف عبارتند از:

۱. ظاهر شدن و تکشف.
۲. اظهار محاسن و زیبایی های زنان برای مردان.
۳. اظهار زینت توسط زن برای مردان نامحرم.
۴. تبرج اعم از اظهار زینت مصنوعی و زیبایی های ذاتی زنانه است.
۵. برخی از تعاریف نیز در واقع تعریف به مصداق است چنان که گفته شده است که تبرج زنان خارج شدن آنها از خانه با پوششی ناقص و نیمه برهنه می باشد به گونه ای که مانند برج، توجه دیگران را به خود جلب می نماید.
۶. زینت کردن چیزی که در عرف زینت کردن به آن رایج نیست.

۷. برخی از مفسران تبرج زن را به تبختر، تکبر، تغنج و تکسر در راه رفتن به گونه ای که موجب تحریک و تهییج شهوت مردان گردد، تعریف نموده اند. برخی از مفسران در تبیین تبرج ذکر کرده اند که برای تبرج زنان، درجات و درکاتی است، برخی از گونه های تبرج مربوط به نحوه ی پوشش آن ها و برخی دیگر مربوط به حرکات آن ها مانند شیوه راه رفتن آن ها در بین مردان، همراه با تکسر و تبختر و کوبیدن پاهایشان برای این که نظر جنس مخالف را به سوی خود جلب نماید. همان گونه که گاه تبرج مربوط به شیوه سخن گفتن آن ها که همراه با عشوه گری و نازک کردن صدا و ... است: «فلا تخضعن بالقول فیطمع الذی فی قلبه مرض وقلن قولا معروفا؛ پس به نرمی و ناز سخن نگوئید، تا کسی که در دلش نوعی بیماری است طمع ورزد و سخنی پسندیده بگوئید». حتی گاه مربوط به شیوه نگاه کردن آن ها همراه با غمزه کردن و نگاه های خاصی است که نامحرم را به سوی آنان دعوت کند، می باشد.

شرح و تحلیل آیه تبرج در سوره مبارکه احزاب، آیاتی مربوط به حجاب وجود دارد؛ که دست کم، خطاب آن با زنان رسول اکرم (ص) است. یکی از آیاتی که مفسرین آن را در باره نحوه پوشش زن و حضور او در اجتماع می دانند، قسمتی از آیه سی و سه احزاب، معروف به آیه «تبرج» است. قبل از این آیه، سخن از موقعیت ویژه همسران پیامبر (ص) است که به دنبال آن دستور پاکدامنی و چگونگی تقوی و صحبت با نامحرم صادر شده و بعد، در این آیه سخن از عدم تبرج آورده است. مفسرین قسمت ابتدایی آیه را که در باره در خانه ماندن و

عدم تبرج زنان رسول اکرم (ص) است به حجاب، فرهنگ حضور زن در جامعه و چگونگی پوشش ربط داده و در رابطه با آن بحث کرده اند.

مصادیق اکل مال به باطل: خداوند متعال در آیه ۲۹ و ۳۰ سوره نساء می فرماید:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا * وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصَلِّيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا) ای کسانی که ایمان آورده اید! اموال یکدیگر را به باطل (و از طرق نامشروع) نخورید! مگر این که تجارتي با رضایت شما انجام گیرد. و خودکشی نکنید! خداوند نسبت به شما مهربان است. و هر کس این عمل را از روی تجاوز و ستم انجام دهد، به زودی او را در آتش وارد خواهیم ساخت؛ و این کار برای خدا آسان است. «موضوع» اکل مال به باطل، و درآمدهای نامشروع «و برخورد شدید خداوند با آن، علاوه بر آیه فوق، در آیات ۱۸۸ سوره بقره، ۱۶۱ سوره نساء، و ۳۴ سوره توبه نیز آمده است.

این آیه اشاره به یک اصل کلی و مهم اسلامی می کند که در تمام مسائل اقتصادی حاکم است، و به یک معنی می شود تمام ابواب فقه اسلامی را در بخش اقتصاد، زیر پوشش آن قرار داد، و به همین دلیل فقهای بزرگ ما در بخشهای زیادی از فقه اسلامی به این آیه تمسک می جویند، می فرماید: "اموال یکدیگر را در میان خود به باطل و ناحق نخورید" (و لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ). در اینکه منظور از "باطل" در اینجا چیست، تفسیرهای مختلفی ذکر کرده اند، بعضی آن را به معنی اموالی که از روی غصب و ظلم به دست می آید دانسته اند. بعضی اشاره به اموالی که از طریق قمار و مانند آن فراهم می گردد. و بعضی آن را اشاره به اموالی می دانند که از طریق سوگند دروغ (و انواع پرونده سازی های دروغین به دست می آید)، ولی ظاهر این است که مفهوم آیه عمومیت دارد و همه این مسائل و غیر اینها را شامل می شود، زیرا "باطل" که به معنی زایل و از بین رفته است، همه را در بر می گیرد، و اگر در بعضی از روایات، از امام باقر علیه السلام تفسیر به "سوگند دروغ"، و در روایتی از امام صادق علیه السلام تفسیر به "قمار" شده است، در واقع از قبیل بیان مصداقهای روشن است. بنا بر این هر گونه تصرف در اموال دیگران از غیر طریق صحیح و به ناحق مشمول این نهی الهی است. تمام معاملاتی که هدف صحیحی را تعقیب نمی کند و پایه و اساس عقلایی ندارد مشمول این آیه است. همین معنی در سوره نساء آیه ۲۹ با توضیح بیشتری خطاب به مؤمنان آمده است، می فرماید: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ: "ای کسانی که ایمان آورده اید! اموال یکدیگر را به باطل و از طرق نامشروع نخورید مگر اینکه تجارتي باشد که با رضایت شما انجام گیرد."

ذکر این نکته نیز لازم است که تعبیر به "اکل" (خوردن) معنی وسیع و گسترده ای دارد که هر گونه تصرفی را شامل می شود، و در واقع این تعبیر کنایه ای است از انواع تصرفات، و "اکل" یک مصداق روشن آن است. به طور کلی می توان گفت اکل مال به باطل، تصرف در مال به دست آمده از راه نامشروع است. قاعده "حرمت اکل مال به باطل" برگرفته از آیات قرآن بوده و در ابواب مختلف فقه از جمله بیع، مکاسب و معاملات کاربرد

دارد. باطل یک مفهوم گسترده است و تمام تصرفات، اعم از تصرفات مالی و غیرمالی، تصرفات عدوانی، قمار، ربا، رشوه، غصب و غیره را شامل می‌شود. البته در شناخت مصادیق باطل باید اصل زمان و مکان را در نظر گرفت. در مورد ملاک تشخیص باطل دو قول وجود دارد. از دیدگاه شیخ انصاری ملاک در تشخیص باطل، فهم عرف است. برخلاف برخی از فقها که قائل به باطل شرعی در این قاعده هستند. البته در مواردی که بین فهم عرف و فهم شرع تفاوت باشد، باید نظر شرع، مقدم داشته شود.

بررسی گستره فعالیت مدلینگ

شغل مدلینگ در فرض تعریفی که از آن در عرف ارائه می‌شود، درباره مردان و کودکان در بیشتر موارد فاقد اشکال است ولی درباره بانوان می‌تواند کارکرد منفی داشته و از مصادیق های تبرج و جاهلیت نوین باشد یا اینکه در چارچوب تعالیم شریعت اسلام باشد و دارای کارکرد مثبت باشد که هر دو وجه آن مورد بررسی قرار می‌گیرد

مدلینگ غیر مجاز

امروزه در جاهلیت مدرن نقش اصلی و بسیار با اهمیت زنان یعنی مادری و همسری به عنوان عامل فرودستی آنان شناخته شده است. زنان تنها زمانی در جامعه مدرن به رسمیت شناخته می‌شوند که از نقش های سنتی خود دست بکشند و همه ویژگی های جنس مذکر را دارا شوند و مانند مردان به صحنه های مختلف کار و اشتغال و فعالیت اجتماعی وارد گردند. در جامعه امروز غربی و در جهان سرمایه داری، زنانی که در صنعت مدلینگ فعالیت می‌کنند، ابزاری کارآمد و سودآور در تجارت جهانی شناخته می‌شوند؛ به منظور جذب و جلب مشتری برای تولیدات رنگارنگ بهداشتی، آرایشی، پوشاک و .. نیز واسطه ای برای عرضه و فروش کالاهای تولیدی شرکت های بزرگ از مسواک و خمیر دندان و شامپو گرفته تا تلویزیون و ماشین لباسشویی و اتومبیل و حتی کشتی و هواپیما شمرده می‌شوند، در حرفه مدلینگ یک مدل موفق باید با فیگورهای مختلف، با تمام وجود تمام دارایی درون و برون خود را به کار بگیرد؛ تا دیده شود و محصول مورد نظر را به نمایش درآورد. سوپر مدل های مدل های برتر فشن هستند؛ که مبالغ هنگفتی را در قبال نمایش خود دریافت می‌کنند.

امیرمؤمنان نیز می‌فرماید: «و اکفف علیهن من أبصارهین بحجابک ایات فان شیئة الحجاب ابقی علیهن و لیس روجهن باشد من ادخالک من لا یوثق به علیهن و ان استطعت أن لا یعرفن غیرک فافعل؛ در پرده حجاب نگاهشان دار تا نامحرمان را ننگرند؛ زیرا که سخت گیری در پوشش، عامل سلامت و استواری آنان است. بیرون رفتن زنان بدتر از آن نیست که افراد غیر صالح را در میانشان آوری و اگر بتوانی به گونه ای زندگی کنی که غیر تو را نشناسند، چنین کن.» (نهج البلاغه، ۱۳۸۴: نامه ۳۱) نیز ایشان در بیان دیگری می‌فرماید: «فان المرأة ریحانة، لیست بقهرمانة؛ زنان گل بهاری هستند نه قهرمان صحنه نبردها.» (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۲۱)

از نگاه اسلام تامین نیازهای مادی زندگی بر عهده مردان است و زنان با توجه به ویژگی های جسمی و روانی ای که دارند، باید کانون عطف و مهربانی در منزل باشند و حضور او در بیرون به نقش او در درون خانواده ضرر نزند و نسل آینده را از حیث عاطفی و تربیتی تهدید نکند. (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۲۱ / ۴۵۱)

همچنین در حدیثی مرسل از حضرت زهرا هم نقل است که فرمود: «خیر للنساء آن لا یرین الرجال و لا یراه الرجال خیر برای زنان آن است که مردی را نبینند و مردی هم آنان را نبیند.» (مجلسی، ۱۴۰۴: ۴۳ / ۹۲؛ تمیمی مغربی، ۱۳۸۵: ۲ / ۲۱۵؛ ابن شهر آشوب مازندرانی، ۱۳۷۹: ۳ / ۳۴۱)

قصد جلوه گری

در تعاریفی که از تبرج ارائه گردید، عنصر قصد ذکر نشده است اما تحلیل عناصر تبرج و خودنمایی که یم مفهوم روشن عرفی است، نشان دهنده آن است که قصد به عنوان یکی از عناصر تشکیل دهنده تبرج است؛ زیرا زن متبرج با قصد جلوه گری و خودنمایی (نه لزوما قصد فتنه و فساد) تبرج می کنند. توضیح آنکه ممکن است زن متبرج قصد گناه نداشته باشد اما قصد جلوه گری از سوی او را نمی توان انکار کرد. چگونه می توان باور کرد که زن متبرج بدون قصد جلوه گری و جلب توجه دیگران به سوی خود، مرتکب این عمل شود و وقت و فکر و ذهن خود را صرف انجام این عمل کند و در برخی موارد محتمل هزینه های سنگینی گردد؟! طبرسی در تعریف خود از تبرج به نحوی به عنصر قصد اشاره کرده است، چنان که تبرج را تعمد و اصرار زنان به اظهار آنچه پوشیدنش واجب است، معنا می کند تکشف و آشکار شدن و دیده شدن تکشف زن به طرق مختلف می تواند اتفاق افتد:

یک: تکشف زن و دیده شدن از طریق پوشش نامناسب، که خود به دو شکل صورت می گیرد .

الف: اظهار زینت یکی از مصادیق اظهار زینت که در بسیاری از تعاریف ارائه شده برای تبرج به چشم می خورد، اظهار زینت های مصنوعی می باشد که زائد بر اصل جسد و جسم زن است و زنان خود را به وسیله آن تزئین می کنند. اعم از انواع و اقسام جواهر آلات (النگو، گوشواره، پابند، گردنبند و ...)، انواع و اقسام لوازم آرایش و ... بنابراین گاهی زن متبرج به گونه ای لباس پوشیده که تمامی زینت های مصنوعی او آشکار است و البته گاهی خود لباس به عنوان زینت از زینت های مصنوعی محسوب می گردد.

ب: اظهار محاسن ذاتی زنانه گذشته از این که زن به واسطه استفاده از زینت های مصنوعی می تواند خود را بیاراید و زیبا سازد، خود خلقت زن نیز از زیبایی و ظرافت بیشتری نسبت به خلقت مرد برخوردار است. زیبایی های ذاتی که خداوند زن را با آن آفریده است. هر چه زن جوان تر باشد محاسن ذاتی اش بیشتر و فریبنده تر است و رفته رفته در اثر کهولت سن، زیبایی و دلربا بودنش را از دست می دهد. هرگز زن سالخورده ای که طراوت و شادابی جوانی اش را از دست داده، نمی تواند جلوه گری را داشته باشد که زن جوان در انتظار نامحرمان دارد و این نکته ای است که قرآن کریم به آن توجه داشته است. از این رو همانطور که بیان شد در امر پوشش به زنان سالخورده بر خلاف زنان جوان که دیگر امیدی به نکاح با آن ها نیست، آسان تر گرفته

شده است. البته به شرط آنکه به طریق دیگری تبرج ننمایند. بنابراین ممکن است همین زنان سالخورده که محاسن و زیبایی های ذاتی و خلقتی خود را از دست داده اند از طریق آراستن و تزیین خود به زینت های مصنوعی، در برابر مردان نامحرم جلوه گری نمایند و باعث جلب توجه آنها گردند

انجام دادن فعالیت هایی بر خلاف عرف و عادت تکشف زن برای مردم نامحرم لزوماً از طریق نحوه پوشش او نیست بلکه ممکن است در برخی موارد نحوه پوشش زن مناسب باشد اما فعالیتی که انجام می دهد اعم از فعالیت اجتماعی، سیاسی و ... برخلاف عرف و عادت رایج زنان عفیف آن زمان باشد، به نحوی که در نظر مردان نامحرم خودنمایی کرده و خواه ناخواه نگاه ها و حواس آنان را به سوی خود جلب می کند. انجام حرکات خاص و رفتارهای آمیخته با عشوه گری برخی عناوین و واژه هایی که حاکی از انجام حرکات و حالات خاص است و عده ای تبرج را با کمک آن ها تعریف کرده اند. الف) «تبختر»: این واژه در لغت به معنای نیکو راه رفتن است. یا خرامیدن در راه رفتن است. برخی نیز راه رفتن متکبرانه همراه با عجب و غرور نسبت به خود را تبختر نامیده اند. ب) «تغنج»: این واژه در لغت به تکسر و تدلل معنا شده است. (۴۱ ج) «غمز»: این واژه در لغت به اشاره کردن از طریق چشم، پلک و ابرو گفته می شود. و «غمازه» به زن نیکویی اطلاق شده است که با اعضایش غمزه می کند. و در قرآن کریم نیز به واژه «غمز» اشاره شده است. «لمز»: همان معنای غمزه در وجه و صورت است. هر چند برخی آن را اشاره کردن به چشم معنا کرده اند. بر این اساس قرآن کریم از زنان می خواهد که غض بصر (کاهش در نگاه داشته باشند). نازک کردن صدا هنگام تکلم با مردان این مورد نیز از مواردی است که خداوند در قرآن کریم از آن نهی می فرماید: «لا تخضعن بالقول فیطمع الذی فی قلبه مرض وقلن قولا معروفا: پس به نرمی و ناز سخن نگویند تا کسی که در دلش نوعی بیماری است طمع ورزد و سخنی پسندیده بگوید». بر این اساس می توان گفت نازک کردن صدا نیز یکی از مصادیق تبرج است تحلیل معنای تبرج و خودنمایی از نظر لغوی و عرفی، گویای آن است که تبرج، لزوماً بد پوششی یا ستر ناقص نیست، بلکه گاهی یک زن از ستر کامل برخوردار است اما به دلیل رفتارها و حرکات خاص، مصداق زن متبرج قرار می گیرد. از این رو برخی تبرج را تبختر و تکسر و تغنج در راه رفتن معنا کرده اند. بنابراین می توان گفت حتی آنان که تبرج را این گونه معنا نکرده اند این معانی، مورد نظر آن ها نیز می باشد. از این رو مصطفوی تصریح می کند که «تظاهر و جلوه گری زن در مقابل مردان می تواند از طریق قول و گفتار یا عمل و رفتار یا حتی از طریق شیوه نظر و نگاه کردن او اتفاق بیفتد».

جلب توجه مردان نامحرم به خود یکی دیگر از عناصر تبرج ممنوع از نظر شرع که از تحلیل معنای تبرج به دست می آید، جلب توجه نفوس مردان نامحرم است که به دنبال تکشف زن رخ می دهد و گاهی فقط در حد جلب حواس فرد و مشغول شدن ذهن او برای لحظاتی باقی می ماند و به هیچ مفسده عملی منجر نمی گردد، اما در بسیاری از موارد بعد از اینکه حواس مرد متوجه زن متبرج شد، افکار او برای مدت طولانی مشغول و

باعث طمع و میل مرد نسبت به زن می شود. از این رو مرد آماده ارتکاب محرمات دیگر می گردد. بنابراین می توان گفت: تبرج زنان می تواند شهوت مردان را مورد تحریک و تهییج قرار دهد و برای صدور افعال قبیحه و ممنوعه در شرع (مثل زنا) زمینه سازی کند. زمانی که مرد مشاهده می کند زن حیا و عفاف را کنار گذاشته و خود را به شکلی از اشکال مذکور در انظار آشکار ساخته، او نیز به خود اجازه می دهد که در برقراری ارتباط با وی پا را از حد فراتر گذارد.

دلایل نهی از پوشش و لباس نامناسب

دلیل یکم: تحریک قوای شهوانی و امیال حیوانی و ترویج فرهنگ بی حیایی و بی عفتی در انسان مردان در برابر مناظر تحریک آمیز دچار طغیان شهوانی و فشار روانی می شوند و عنان صبر و مقاومت را از دست داده و با تسلیم شدن در برابر تندی هوس، به هر طریقی می کوشند خود را از انرژی فشرده و قدرتمند شهوت جنسی برهانند. (مطهری، ۱۳۷۹: ۲۲۳ هاشمی رکاوندی، ۱۳۷۰: ۸۹) پیامبر اسلام

له درباره اهل دوزخ، از زنانی نام می برد که لباس بر تن دارند، اما گویا برهنه اند و در میان مردم به صورت تحریک کننده ای راه می روند. (نیشابوری، بی تا: ۴/ ۴۳۶؛ بیهقی، بی تا: ۲/ ۲۳۴؛ صدوق، ۱۴۱۳: ۳/ ۳۹۵

؛ طبرسی، ۱۴۱۲: ۲۰۱؛ طبرانی، بی تا: ۲/ ۱۲۸؛ ابویعلی، ۱۴۰۸: ۱۲ / ۴۶؛ متقی هندی، ۱۴۰۹: ۱۶ / ۳۸۳) دلیل دوم: لباس شهرت است؛ لباس شهرت، لباسی است که انسان آن را در برابر مردم بپوشد و توجه آنان را به خود جلب نموده و انگشت نما شود. در فقه اسلامی لباسی که تفاوت محسوس با دیگر لباس ها داشته باشد، به گونه ای که شخص با پوشیدن آن انگشت نما شود، لباس شهرت نامیده می شود؛ و فرقی نمی کند که تفاوت آن از نظر رنگ باشد یا طرز دوخت یا پارچه یا غیر اینها. (کلینی، ۱۴۰۴: ۶ / ۴۴۴) امام صادق علیه می فرماید: «خداوند شهرت لباس را دشمن می دارد.» (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۵ / ۲۴)

به نظر می رسد رویکرد دین به لباس، نقطه مقابل آنچه که صنعت مدلینگ به دنبال آن است، باشد. دلیل سوم: تفاخر است؛ یکی از چیزهای بسیار مهم در صنعت مدلینگ، خودنمایی مدل است؛ به عنوان نمونه برای توصیف راه رفتن یک مدل این گونه سخن گفته می شود: «در مورد قدم زدن ساشا - یک سوپر مدل روسی - میشود تنها یک جمله به کار برد؛ یک راه رفتن تمیز. او با چهره یخی خود و نگاهی که به دوردستها خیره شده و با قدم زدن طاووسوارش که گویی مقصدش فراتر از انتهای استیج است، یکی از نمونه های فوق العاده کت واک دنیا است

این واقعیت ها درباره مدلینگ زنان در حالی است که در فرهنگ اسلام به شدت از فخرفروشی نهی شده و در بیان قرآن کریم بسیار از آن نکوهش شده است. (برای نمونه: کهف / ۴: قصص ۷۹؛ سبأ ۳

یکی از ابزارهایی که یک مدل باید با استفاده از آن باعث جذب مشتریان شود، داشتن صدای زیبا و به کارگیری هنرمندانه آن است که روح شنونده را به وجد آورد و باعث خوشایند مشتریان شده و در سایه آن کالاها تبلیغ

شود. داشتن این ویژگی و هنر در زنان است که صاحبان صنایع و تجارت را وامی دارد از آنان در جهت تبلیغ در رسانه ها استفاده کنند.

بنا بر این از آنجا که تبرج و خود نمایی در حرفه و فعالیت هنر- صنعت مدلینگ برای بانوان از ارکان اصلی محسوب می گردد و با توجه به نهی از تبرج و حرمت آن با استناد به آیات و احادیث ذکر شده فعل مدلینگ با شرایط فوق از مصادیق افعال حرام برای بانوان می باشد.

ولذابنا بر قاعده فقهی حرمت اکل مال به باطل، اکتساب به چنین حرفه ای جایز نبوده و از مصادیق اکل مال به باطل می باشد.

مدلینگ مجاز: در حوزه مدلینگ آنچه ما شاهد آن هستیم در واقع پوسته ای از یک جریان علمی، صنعتی و هنری است که مطابق با فرهنگ غربی پایه ریزی شده است. بدیهی است که موضوعات جدید و نو پا، نیازمند ایجاد زیرساخت های فرهنگی منطبق با جامعه اسلامی است. با نگاه مثبت به مدلینگ می توان دریافت که این صنعت می تواند به خوبی در خدمت تولید کنندگان کالا قرار گیرد و با استفاده صحیح و هماهنگ با آموزه های دینی، می توان شاهد رشد این صنعت در کشورهای اسلامی و پیرو آن رشد صادرات آنها باشیم.

از دیدگاه اسلام در همه امور، اصل بر أباحه است مگر اینکه خلاف آن ثابت شود؛ به عبارت دیگر هیچ فعل یا ترک فعلی حرام نیست، مگر آنکه دلیل شرعی بر آن دلالت نماید. (طوسی، ۱۴۰۷: ۱۷/۲) فقهای شیعه در معاملاتی که مورد اذن شارع باشد و منافع حلال عقلایی داشته باشد، فتوای به جواز داده اند؛ یعنی هر چیزی که در آن جهتی از جهات صلاح باشد

خرید، فروش، نگهداری، استفاده، هبه و عاریه دادن آن حلال است و هر چیزی که موجب تقویت شرک و کفر و باعث وهن و سستی دین خدا شود، حرام است. (انصاری، ۱۴۱۵: ۱/۸)

اصل تبلیغ و استفاده از امکانات روز و مدرن در مسیر آن، مورد نهی شارع مقدس نیست؛ بنابراین استفاده از شغل مدلینگ، اگر خارج از چارچوب اذن شارع نباشد، جایز است و می توان از آن در جهت اهداف مشروع استفاده نمود، بلکه می توان از این صنعت حتی در جهت تبلیغ آموزه های دینی هم بهره برد؛ زیرا یکی از دلیل های بعثت انبیا ما تبلیغ فرمان های الهی و دستورات خدای متعال بوده است؛ که ایشان در این راه از روش های متفاوت و گوناگونی استفاده کرده اند. در صدر اسلام پیامبر(ص) برای تبلیغ دین از این ابزارها به خوبی بهره گرفتند؛ به عنوان نمونه از مصعب بن عمیر که از خانواده های ثروتمند و یکی از زیباترین جوانان مکه بود و قبل از بعثت به زیبایی و ثروت شهرت داشت، به عنوان مدل اسلامی در تبلیغ دین استفاده نمود و ایشان را به عنوان اولین مبلغ به یثرب اعزام فرمود. پیامبر می فرمود: در مکه کسی را زیباتر و خوش لباس تر و متنعم تر از مصعب ندیدم. او همچنین مصعب الخیر لقب داشت. (بلاذری، بیتا: ۹/۴۰؛ سبحانی، بیتا: ۱/ ۴۱۴ - ۴۱۲)

پیامبر اسلام به عنوان یک الگوی تمام‌نمای تبلیغات اسلامی، لباس پاکیزه به تن می‌کرد، بوی خوش استعمال مینمود و موها را شانه می‌کرد و همیشه آراسته در میان مردم ظاهر می‌شد. (طبرسی، ۱۳۷۰: ۳۰)

ایشان در عبارتی فرمود: ان الله يحب اذا انعم علی عبد أن یری اثر نغمیه علیه؛ همانا خداوند - وقتی نعمتی به بنده ای داد، دوست دارد اثر نعمتش را بر او ببیند». (مجلسی، ۱۴۰۴: ۱۰/۲۰۰ و ۲۷/۱۶۱)

بنابر این اگر شمول بیشتری برای این هنر - صنعت قایل شویم و از تعریفی که معمولاً از این شغل در عرف شناخته می‌شود پا فراتر گذاریم، فعالیت‌هایی که سودمند و دارای سودهای پاک بوده و در چارچوب آیین اسلام باشد، مانعی نخواهد داشت و می‌توان از این امکان حتی در تبلیغات دینی نیز استفاده نمود و ثابت کرد که ماهیت این صنعت و مقصود اصلی آن، کمک به تکمیل فرایند تولید، بازاریابی و فروش محصولات است نه ترویج فساد و فحشا که در این صورت شغل مدلینگ و استفاده از زنان هم مانند مردان و کودکان به عنوان مدل با شرایطی که ذکر شد، ممنوعیت شرعی و عرفی ندارد؛ زیرا زنان در جامعه اسلامی آزاد هستند و از هیچ گونه فعالیتی در جامعه منع نمی‌شوند؛ چیزی که ممنوع است و اسلام با آن مخالفت می‌کند فساد اخلاقی است که زن و مرد نسبت به آن مساوی هستند و برای هر دو حرام است. (خمینی، ۱۳۶۸: ۴۰ - ۳۸)

حضور زنان در جامعه در صورت نیاز و با رعایت حریم عفاف و بدون تبرج و خودنمایی، هیچ مانعی ندارد؛ و گاهی تعصب جاهلی یا رواج فرهنگ ناصواب یا تعصب خام و مانند آن، به مرد این چنین تلقین می‌کند که نمی‌توان با زن در یک مؤسسه همکاری کرد یا زن در جامعه نمی‌تواند حضور فعال داشته باشد. قرآن کریم در این زمینه می‌فرماید: از تعصبات و رسومات جاهلی که فرهنگ باطل است، بپرهیزید «... وعاشروهن بالمعروف فإن کرشمون ..» (نساء / ۱۹) «و اگر خوشتان نمی‌آید که آنها مانند شما سمتی داشته باشند و در جامعه و صحنه سیاست و صحنه درمان و پزشکی و صحنه فرهنگ و تدریس حضور داشته باشند، این امر را تحمل کنید؛ شاید خیر فراوانی در این کار باشد و شما نمی‌دانید». (جوادی آملی، ۱۳۸۱: ۳۹۵ - ۱۳۹۴)

فتوای مراجع در مورد مدلینگ بانوان:

براساس استفتائاتی که از مراجع عظام تقلید به عمل آمده از دیدگاه ایشان تمام فعالیت‌هایی که توسط مدل در هنر - صنعت مدلینگ انجام می‌شود، اگر در چارچوب موازین شریعت باشد مجاز است و گرنه ممنوع و حرام است؛ یعنی استفاده از صوت، چهره و حرکات نمایشی بانوان به عنوان مدل یا مانکن در جهت تبلیغ کالاها، اگر باعث مفسده شود، جایز نیست.

نتیجه گیری:

با توجه به حرمت تبرج و خودنمایی برای بانوان در شرع مقدس اسلام با شرایطی که به طور مبسوط در این تحقیق به آن پرداخته شد و فعالیت بانوان در هنر- صنعت مدلینگ با تاکید بر شرط تبرج، این حرفه می تواند از مصادیق کسبهای حرام و اکل مال به باطل محسوب گردد زیرا همانگونه که عنوان شد تصرف در مال به دست آمده از راه نامشروع است. چون اصل فعل که همان تبرج می باشد بنابر نظر اسلام و اکثر فقها حرام میباشد. اما به این نکته باید توجه داشت که اگر استفاده از مدل زن در صنعت مدلینگ خارج از چارچوب و حریم عفاف و پوشش اسلامی نباشد و در مسیر الگوسازی و تبیین هنجارهای مطلوب جامعه اسلامی و در جهت فرهنگ سازی و سازمان دهی عفاف و حجاب اسلامی قرار گیرد و از آن در ایجاد منفعت های فردی و اجتماعی برای مسلمانان بلاخص زنان مسلمان بهره جست می تواند یکی از مشاغل مفید برای جامعه اسلامی محسوب گردد.

منابع و مراجع:

۱. قرآن کریم
۲. نهج البلاغه
۳. لغت نامه دهخدا
۴. اشتهاوردی، علی پناه، مدارک العروه، تهران: دارالاسوه، ۱۴۱۷ق.
۵. بهجت، محمد تقی، استفتائات، قم: دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله بهجت، ۱۴۲۸ق.
۶. صادقی تهرانی، محمد، الفرقان فی تفسیر القرآن بالقرآن و السنه، قم: فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۵ش.
۷. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان لعلوم القرآن، تهران: ناصر خسرو، ۱۳۷۲ش.
۸. فاضل لنکرانی، محمد، تفضیل الشریعه فی شرح التحریر الوسیله، قم: مولف، ۱۴۰۸ق.
۹. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، قم: دار الحدیث، ۱۴۲۹ق
۱۰. مازندرانی، محمد صالح بن احمد، شرح کافی، تهران: المكتبة الإسلامية، ۱۳۸۲ق. مسلم بن حجاج .
۱۱. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران: مرکز کتاب للترجمه و للنشر، ۱۴۰۲ق.
۱۲. مطهری، مرتضی، مسئله حجاب، تهران: صدرا، ۱۳۸۸ش.
۱۳. مکارم شیرازی، ناصر، الأمثال فی تفسیر کتاب الله المنزل، قم: مدرسه امام علی بن ابی طالب، ۱۴۱۲ق.
۱۴. ابن شهر آشوب مازندرانی، ۱۳۷۹، مناقب آل ابی طالب (ع)، موسسه انتشارات علامه، قم.
۱۵. ویژگی تبرج بر اساس آیه ۳۳ سوره احزاب، نیلوفر عطایی، مجله علمی علوم اسلامی، شماره ۲۱، ۱۳۹۹

۱۶. رویکرد فقه اسلامی به مدلینگ، محمد ادیبی مهر گوگانی، مجله نامه الهیات، شماره ۴۵، ۱۳۹۷